

РОЗУМІННЯ ЗГОДИ У ФІЛОСОФІЇ ТА ПРАВІ

Зенова М.В.,
аспірант*Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

Стаття присвячена проблемі розуміння згоди з точки зору філософії та права, обґрунтуванню їх взаємозв'язку. Автор доводить, що, оскільки згода не є галузевим поняттям і застосовується в багатьох сферах життєдіяльності, на її зміст впливає та наука, представниками якої вона визначається. У статті наводяться визначення згоди з точки зору філософії, а також із точки зору кримінального права.

Ключові слова: згода, консенсус, компроміс, конфлікт, згода потерпілого.

Зенова М.В. / ПОНИМАНИЕ СОГЛАСИЯ В ФИЛОСОФИИ И ПРАВЕ / Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Украина

Статья посвящена проблеме понимания согласия с точки зрения философии и права, обоснованию их взаимосвязи. Автор доказывает, что, поскольку согласие используется во многих различных сферах жизнедеятельности, на его содержание оказывает влияние наука, представителями которой оно определяется. В статье автор дает определение согласия с точки зрения философии, а также с точки зрения уголовного права.

Ключевые слова: согласие, консенсус, компромисс, конфликт, согласие потерпевшего.

Zenova M.V. / THE UNDERSTANDING OF CONSENT IN PHILOSOPHY AND LAW / Kyiv National University named after Taras Shevchenko, Ukraine

The article is devoted to the problem of understanding the concept of consent from the perspective of both philosophy and law and deals with the explanation of their interconnection. The author proves that, since consent does not belong to one specific field, but is used in many areas of life, its content is influenced by the science, representatives of which define the concept of consent. The article presents the definition of consent from the perspective of both philosophy and law.

In philosophy, consent is defined as, firstly, the actual state with its contradictions, secondly, the process of regulation of relations where there are contradictions, the nature of which is determined by the functioning of various social forces, and thirdly, the process that dynamically evolves and provides both quantitative and qualitative changes.

The article presents the definitions of consent and its characteristics that have been given by scientists in different time periods. The author concludes that despite the fact that scientists have paid enough attention to the issue of victim's consent, to date we cannot distinguish only one approach to the definition of victim's consent, its characteristics and types.

The article outlines the essential characteristics of victim's consent, the combination of which into a unified whole allows the author to define the concept of victim's consent (request). According to the author, victim's consent is a valid voluntary individual expression of the will concerning the benefits that the person can freely dispose of, and within the limits of such disposal, which take place before or during the commitment of an act that infringes on public relations, protected by the criminal law, and causes them significant harm or threats of causing such harm.

Key words: consent, consensus, compromise, conflict, victim's consent.

Поняття згоди в контексті людських відносин розглядається такими суспільними науками, як філософія, соціологія, політологія, психологія, юриспруденція тощо. Незважаючи на те, що згода не є галузевим поняттям і застосовується в багатьох сферах життєдіяльності, на її зміст впливає та наука, представниками якої така згода визначається. Крім того, способи вираження згоди, форми її вираження, характер наслідків дозволяють стверджувати, що згода набуває значення юридичного факту у правовідносинах¹.

У зв'язку з розвитком у кримінальному праві приватних засад йдеться, насамперед, про інститут звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням із потерпілим та інститут згоди потерпілого як обставини, що виключає злочинність діяння, існує необхідність дослідити згоду з точки зору філософії та права.

Дослідженню питання згоди приділяли увагу такі філософи, як Аристотель, М. Вебер, Ю. Габермас, Т. Гоббс, І. Кант, О. Конт, Д. Локк, Н. Макіавеллі та ін. Проблему консенсусу в наш час розглядали О. В. Бабкіна, П. Ф. Вознюк, Н. А. Дубовик, В. А. Можаровський, О. М. Москаленко та інші.

Згоду з позиції права, зокрема з позиції кримінального права, досліджували такі вчені, як Ю. В. Баулін, В. А. Блінніков, П. С. Дагель, М. А. Карабут, А. М. Красіков, В. І. Михайлов, А. А. Піонтковский, І. І. Слущкий, А. В. Сумачев, М. С. Таганцев, Ю. М. Ткачевський, М. Д. Шаргородський, О. С. Фокін та ін.

У філософії згода завжди розглядалася у взаємозв'язку з незгодою. Вони обидві за своїми властивостями притаманні всім без виключення формам існування природних, соціальних і духовних явищ. У природі не існує ні абсолютної згоди, ні абсолютної незгоди. Людина постійно знаходиться в стані узгодженості та неузгодженості своїх почуттів, знань тощо.

У системі філософського пізнання в різні періоди історії склалися різні теорії, які вивчали феномен згоди і давали власне трактування цього поняття.

У Стародавньому Римі більшість філософів віддавали пріоритет правовим аспектам згоди, законодавчому забезпеченню суспільного діалогу [1, с. 6]. Здебільшого приділялася увага такому поняттю, як «злагода». Як зазначали В. М. Іванов та В. Г. Смолянський, ідея згоди виникла ще в античній філософії. Стародавній мислитель Цицерон тлумачив термін «консенсус» (згода) як згоду у правовій сфері, як необхідну умову існування Римської республіки [2, с. 134]. Вважалося, що така згода закладена в людях самою природою.

Аристотель стверджував, що саме держава є інструментом примирення людей, оскільки людина поза державою є агресивною і небезпечною. На думку Аристотеля, згода природна для людей тому, що для них є природним благом: з одного боку, природний інтерес жити у згоді з усіма задає мету постійно його посилювати, з іншого – цей інтерес збігається з функціями полісу, який створює умови для згоди. Оскільки полісне є для людини природним, людині притаманна необхідність жити у згоді із собі подібними, поліс повинен мати витoki у самій людині [3].

¹У межах цієї статті згода розглядається з точки зору кримінального права.

У Середні віки розуміння згоди носило релігійний характер. Згода розглядалася в контексті єдності і боротьби двох царств – Божого і земного [1, с. 6].

Представник епохи Відродження Н. Макіавеллі стверджував, що правильне управління державою спонукає людину жити у згоді з іншими. Для досягнення такої згоди заради благополуччя держави він допускав застосування різних засобів, в тому числі й аморальних – підкупу, вбивства тощо [4, с. 76-77].

Представник Нового часу Т. Гоббс підходив до визначення згоди-незгоди таким чином, що на природному етапі людина знаходилася в стані «війни всіх проти всіх», тобто в стані незгоди. Надалі людина створює штучні механізми, що дають їй можливість дотримуватися природних законів, тобто певним чином вимушено обмежує права. Війна всіх проти всіх перетворюється у війну груп людей, і в дію вступає згода більшості – направлення людьми своїх дій для реалізації однієї мети, загального блага. Згода більшості не забезпечує шуканої безпеки, люди починають прагнути до світу, де панує інший закон, згідно з яким у разі згоди на те інших людина повинна погодитися відмовитися від права на ті речі в тій мірі, в якій це необхідно в інтересах миру і самозахисту [3].

У Новий час представниками ненасильницького консенсусу були, зокрема, Д. Локк і Ж.Ж. Руссо. У їхніх теоріях прослідковуємо спроби вивести згоду в суспільстві з індивідуальних інтересів. Наприклад, теорія суспільного договору приписує соціальний порядок свідомому договору між людьми, які зрозуміли, що в їхніх інтересах об'єднати зусилля та погодитися на певні соціальні порядки. Д. Локк розглядав взаємозв'язок згоди і правової держави, який прослідковувався через висунуті ним принципи правової держави – суверенітет народу, верховенство закону, розподіл влади [3].

І. Кант, пояснюючи згоду, об'єднує натуралістичну і раціоналістичну концепцію людини. У цьому плані природа людини і сама людина знаходяться у незгоді. І. Кант, доводив, що, хоча мета згоди завжди є суто раціональною, індивіди вдаються до узгодження своїх дій не тільки як розумно-еґоїстичні, а, передусім, як моральні істоти. І. Кант відрізняє стан миру (власне консенсус), який передбачає цілковите усунення всіх явних і прихованих непорозумінь, від перемир'я (компромісу), що ґрунтується на взаємних поступках і не виключає нових зіткнень [5, с. 87]. І. Кант відмітив роль суспільних антагонізмів і протиріч, які рушають історію. Людина прагне згоди, але природа краще знає, що є благом.

У літературі вважалося, що термін «консенсус» у науковий обіг уперше ввів О. Конт, який вказував, що без консенсусу неможливо зрозуміти механізм розвитку суспільства, оскільки рух передбачає узгодженість. Він вважав консенсус основним моментом як соціальної статистики, так і соціальної динаміки, поділивши його на види: узгодженість на рівні міжособистісних відносин та на рівні суспільних об'єднань [6, с. 139]. Послідовник О. Конта Г. Ньюком визначив згоду як існування між двома або більше особами схожих орієнтацій по відношенню до чого-небудь [7, с. 302].

Проблема соціальної згоди розглядалась у взаємозв'язку із соціальною солідарністю також М. Вебером, Е. Дюркгеймом, які доводили, що соціальні процеси виникають там, де створюються асоціації людей, які взаємодіють між собою.

Німецький філософ Ю. Габермас висунув комунікативну теорію, в якій центральним став принцип універсальності: «кожна значуща норма має відповідати умовам, що наслідки та побічні наслідки, які виникатимуть з її всезагального застосування при задоволенні інтересів кожного індивіда, можуть бути без примусу прийняті всіма учасниками» [8, с. 220].

Е. Шредінгер обґрунтовує неприйняття дуалізму мислення та буття або духу і матерії, висуваючи принцип узго-

дженості між ними. Він говорить про згоду, співвідносячи її з єдністю світу, і відзначає, що у кожної людини формується на основі індивідуальних відчуттів, інтуїції свій «особистий світ», який іншим людям недоступний, він має об'єднатися з реальним світом. Два чуттєво пізнаних світи, мій і твій, повинні узгоджуватися, це і є згодою [9, с. 68].

Як бачимо, у різний період часу активно досліджувалися соціально-філософські та політико-філософські проблеми поєднання різних форм господарювання, взаємодії суспільства й особистості, суспільства й держави, соціально-економічних, етнічних, релігійних спільнот. У сучасних дослідженнях переважає конфліктологічний аспект згоди, тобто згода розглядається в контексті поєднання згоди-незгоди, і в результаті виникнення конфлікту.

Якщо розглядати конфлікт і згоду з точки зору формаційного підходу, то слід вказати таке. Соціальна революція (такий стрибок у процесі розвитку, коли відбувається докорінна зміна сутності речі) – спосіб переходу однієї формації в іншу, і формації проникають одна в одну, а розвиток продуктивних сил і виробничих відносин породжує зміни суспільного ладу, що є історично обґрунтованим процесом. Без антагонізму не може бути прогресу. Таким чином, фактор конфлікту закладено всередині соціальної структури. З точки зору марксизму характер конфліктності і згоди визначається типом соціальних структур. Пріоритет надавався конфлікту, який розглядався як спосіб подолання протиріч, що є нормальним явищем, а згода не розглядалася взагалі. Таким чином відбувалося утвердження конфліктної концепції, де згода розглядалася як дещо тимчасове [3].

Цивілізаційний підхід виходить із примату людини, її потреб, знань, культури, ідеології тощо. Формаційний же підхід віддає пріоритет продуктивним силам і виробничим відносинам, основним елементом яких є теж людина з її знаннями, бажаннями, волею. В обох підходах все базується на людині, її відносинах з іншими людьми. Якщо розглядати людину через призму духовних, моральних, культурних цінностей і соціального побуту, складається цивілізаційне бачення людини. Категорія «цивілізація» має на меті зняти протиріччя між суспільними й особистими інтересами. У більшості випадків способи підтримки розвитку суспільства пов'язані з тим, яким способом розв'язуються суспільні протиріччя – шляхом конфлікту чи згоди.

Крім того, конфліктна модель використовувалася в тому числі й соціальними філософами. Г. Зіммель, Л. Козер, досліджуючи соціальні конфлікти, також досліджували згоду і конфлікт в єдності. Г. Зіммель стверджував, що конфлікти, які були наслідком зіткнення інтересів чи особистостей, містять у собі стримуючий елемент тісно мірою, в якій боротьба є засобом досягнення мети; якщо ж бажаного результату можливо досягти за допомогою інших засобів, то вони можуть бути використані [10, с. 59]. Однією із форм вирішення конфліктів виступає згода.

Ми погоджуємося з думкою В. Д. Михайлова, що поняття згоди у філософії слід розглядати, по-перше, як реальний стан, якому притаманне протиріччя; по-друге, як процес врегулювання відносин, де є протиріччя, характер яких визначається характером функціонування різноманітних суспільних сил; по-третє, як процес, що динамічно розвивається і передбачає як кількісні, так і якісні зміни [11, с. 18].

Правові норми, на відміну від соціальних, передбачають обов'язкові правила поведінки, виконання яких забезпечується примусом держави. Поняття «згода» у праві набуває комплексного характеру: крім соціальних ознак, додаються правові.

Римський юрист Ульпіян, розкриваючи зміст права, підкреслював зв'язок останнього зі справедливістю та згодою, вказуючи, що право виходить із справедливості і є справою добра та відповідності [12, с. 65].

В юриспруденції згода визначають також через поняття «консенсус». Консенсус розглядається у двох аспектах. У широкому розумінні консенсус виражає певний стан суспільної, колективної (корпоративної) чи індивідуальної свідомості, за якої індивіди (носії цієї свідомості), що входять до різних соціальних груп, верств і класів, орієнтовані на стратегію соціального партнерства чи інші комунікативні стратегії поведінки. У більш вузькому, нормативно-інституційному, сенсі втілює й символізує колективну думку всіх, хто доклав зусиль із його вироблення [13, с. 6-7].

Сьогодні більш широко термін «консенсус» використовують юристи-міжнародники, розглядаючи його як метод вироблення й ухвалення міжнародно-правових актів. Проте однозначного розуміння консенсусу й у цій галузі немає. Наведені визначення можна умовно поділити на дві категорії: до першої належать ті з них, що акцентують увагу на процедурі ухвалення рішення (процедура «відсутності заперечень», ухвалення резолюції без формального голосування, взаємні консультації учасників на попередньому етапі тощо), до другої – ті, які наголошують на досягнутому ступені узгодженості позицій [14, с. 67].

Держава, встановлюючи правові норми, виходить із презумпції згоди, тобто вважається, що всі суб'єкти добровільно виконують правові приписи. Якщо ж хтось не виконує, то застосовується юридична відповідальність. Однак існують правові норми, що прямо вказують, як діяти, виходячи із згоди (наприклад, у кримінальному праві, згода жінки на проведення абортів), або ж отримувати згоду тих чи інших суб'єктів.

На нашу думку, у праві в одних випадках згода розглядається як одностороннє волевиявлення суб'єкта права, що свідчить про погодження здійснити іншими суб'єктами юридично значущі дії, як-от згода потерпілого. В інших випадках згода оцінюється як стан єдності інтересів суб'єктів правовідносин.

Також необхідно зупинитися на розмежуванні таких понять, як «згода», «консенсус» та «компроміс», оскільки вони часто використовуються як синоніми. Із цим можна погодитися частково, особливо коли йдеться про «консенсус» та «згоду» в її розумінні як стану єдності інтересів суб'єктів правовідносин. Однак, якщо йдеться про згоду як одностороннє волевиявлення суб'єкта права, що свідчить про погодження здійснити іншими суб'єктами юридично значущі дії, тобто про згоду потерпілого, очевидно, що так стверджувати не можна.

Сучасні теоретики використовують ці два поняття як тотожні. Причина такого використання – мовна. Адже термін «консенсус» – латинський і має переклад «згода», він може бути використаний у будь-якій мові, однак в українській, російській, німецькій, французькій та інших мовах є свої слова, які позначають згоду.

Згода у тлумачному словнику розглядається в кількох значеннях: 1) позитивна відповідь, дозвіл на що-небудь; 2) взаємна домовленість, порозуміння; 3) спільність поглядів, однастайність; 4) взаємна дружба, мирні стосунки; 5) союз, об'єднання [15, с. 516].

Консенсус – спільна точка зору чи позиція, прийнята певною групою осіб, загальна згода, однастайність [16].

На нашу думку, консенсус – поняття більш вузьке. Ми вживаємо це поняття в контексті «ми дійшли консенсусу» або «ми дійшли згоди», проте ми не можемо вжити «консенсус потерпілого». Для консенсусу характерною є наявність принаймні двох осіб, які досягають згоди. Проте згода може виступати і як одностороннє волевиявлення, тобто в значенні позитивної відповіді, дозволу на що-небудь.

Компроміс – згода з ким-небудь у чомусь, що досягається взаємними поступками, поступка заради досягнення мети [17, с. 253].

Щодо співвідношення понять «консенсус» і «компроміс», то їх можна в деяких випадках використовувати

як синоніми, наприклад, коли йдеться про пошук взаємодопустимих рішень під час переговорів. Але не потрібно забувати, що згоду можна досягти і шляхом знищення її опозиційної частини, тоді як компроміс – це завжди погодження на основі взаємних поступок. Тому ці поняття слід розмежовувати. Консенсус є основою для компромісу. Компроміс – угода на основі взаємних поступок. Консенсус у цілому розглядають як згоду. В літературі робиться висновок, що оскільки консенсус – згода, а компроміс – угода, заснована на взаємних поступках, тобто на згоді, то компроміс заснований на консенсусі, який у свою чергу є частиною компромісу [9, с. 256].

С. В. Бобровник розглядає правовий компроміс у двох значеннях. У вузькому значенні правовий компроміс – це типізована процедура досягнення згоди. Тобто досліджуються лише процесуально-правові аспекти досягнення узгодження інтересів учасників правових відносин. У широкому розумінні компроміс виступає правовою формою досягнутої згоди (узгоджених волей) учасників відносин [18, с. 111]. Вчена вказує, що основною ознакою поняття «правовий конфлікт», що відмежує його від інших конфліктів у соціумі, є специфічний правовий характер соціальних протиріч, які покладаються в основу виникнення правового конфлікту. С. В. Бобровник робить висновок, що правовий конфлікт – це стан двостороннього зв'язку суб'єктів, який заснований на правових протиріччях, що характеризуються порушенням або перешкодою в реалізації ними своїх інтересів і є причиною розвитку або кризи суспільних відносин, а правовий компроміс – це опосередкований правовими формами, ціннісно-орієнтований засіб упорядкування конфлікту (в тому числі правового), який заснований на взаємних поступках учасників суспільних відносин, метою та результатом функціонування якого є стан суспільної згоди і закріплення демократичних цінностей у суспільстві [18, с. 111].

Слід зазначити, що термін «згода» у праві має також і галузеву специфіку, оскільки зміст і значення згоди визначається предметом і методом відповідної галузі права. Нас цікавить розуміння згоди з точки зору кримінального права.

У кримінальному праві України згода може виступати:

1) однією з умов правомірності вчиненого діяння (статті 142, 143, 162, 176, 177, 182, 314 КК України). Наприклад, проведення дослідів над людиною буде правомірним, коли: а) метою проведення є досягнення суспільно корисного результату; б) проводяться особою, яка має на це право; в) таке проведення є науково обґрунтованим; г) дотримуються визначені в законодавстві правила проведення дослідів; д) здійснюються засобами, які виключають можливість спричинення шкоди або роблять його мінімально допустимим; е) наявна згода особи. Із цього випливає, що навіть у випадку, коли має місце згода (прохання) потерпілого, остання не виключає злочинності діяння, якщо відсутня хоча б одна з вищезазначених умов правомірності;

2) конструктивною ознакою складу злочину (статті 134, 155 КК України), тобто у такому випадку наявність згоди є обов'язковою. Якщо ж потерпіла особа не висловила таку згоду, буде мати місце інший злочин. Наприклад, у випадку ненадання згоди на статеві зносини особою, яка не досягла статевої зрілості, але усвідомлювала характер і значення вчинюваних з нею дій, буде мати місце злочин, передбачений ст. 152 КК України;

3) негативною ознакою складу злочину (статті 141, 232, 363-1 КК України), тобто характеризується формулюванням «без згоди» особи. Так, у ч. 1 ст. 141 КК України вжито формулювання «без письмової згоди пацієнта або його законного представника». У таких випадках, якщо наявна згода потерпілої особи, питання про наявність відповідного складу злочину знімається взагалі;

4) такою, що виключає склад злочину (статті 144, 154, 168 КК України). Наприклад, відповідно до ст. 168 КК

України розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) вважається злочином, якщо таке розголошення відбувалося всупереч волі усиновителя (удочерителя). Відповідно, якщо в такому випадку була наявна згода усиновителя (удочерителя) на розголошення цієї таємниці, така згода автоматично виключає наявність складу цього злочину;

5) обставиною, що виключає злочинність діяння (ст. 125; ч. 1 ст. 126; ч. 2 ст. 126 КК України (за винятком ознак «з метою залякування потерпілого», «з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості»); ст. 130; ч. 1 ст. 133; ч. 2 ст. 133; ч. 1 ст. 146; ч. 1 ст. 152; ч. 2 ст. 152; ч. 3 ст. 152 (за ознакою «вчинене групою осіб»); ч. 1 ст. 153; ч. 2 ст. 153; ст. 194 КК України).

У межах цієї статті нас цікавить згода (прохання) потерпілого як обставина, що виключає злочинність діяння. У науці кримінального права наводяться різні визначення згоди (прохання) потерпілого як обставини, що виключає злочинність діяння. Наприклад, А. М. Красіков визначає згоду потерпілого як вираз вільного волевиявлення особи на порушення своїх благ або поставлення їх у небезпеку як спосіб досягнення особистого інтересу, з одного боку, а з іншого – поведінка третьої особи в рамках цієї згоди [19, с. 51]. Видається не зовсім вірним ні з філософської, ні з юридичної точки зору визначати згоду, включаючи і поведінку третьої особи, адже важливим є лише ініціатор згоди та її адресат.

Російська вчена О. К. Газданова визначила згоду потерпілого як волевиявлення особи на спричинення їй шкоди чи поставлення в небезпеку спричинення такої шкоди якості способу досягнення особистої мети, яке характеризується об'єктивними і суб'єктивними ознаками правомірності [20, с. 11].

М. В. Панов визначає згоду потерпілого як добровільне, усвідомлене і добровільне волевиявлення дієздатного потерпілого, яке виражене до початку діяння у зрозумілій формі і яке детермінує протиправну поведінку винного [21, с. 78].

Для того щоб дати визначення поняття «згода» у кримінальному праві, необхідно спершу визначити її сутнісні ознаки. У науковій літературі немає єдиного підходу до їх визначення.

Так, Е. Я. Немировський зазначав, що згода потерпілого повинна бути не вимушеною і не отриманою за допомогою обману, надаватися дієздатною особою, бути визначеною і своєчасною. Умови згоди є схожими з умовами договору, проте існують все ж особливості в силу особливостей правоохоронних інтересів [22, с. 524]. М. В. Панов виділяє об'єктивні і суб'єктивні ознаки згоди потерпілого. Об'єктивні ознаки – властивості і відносини правового явища, що аналізується, що існують незалежно від свідомості людини і не обумовлені нею. До них він відносить: 1) здоров'я конкретної особи; 2) потерпілого; 3) своєчасність вираження згоди. До суб'єктивних – 1) усвідомлення згоди; 2) добровільність згоди; 3) мотив і мету волевиявлення [21, с. 58, 71].

Оскільки згода (прохання) потерпілого відповідає ознакам обставин, що виключають злочинність діяння, вона: 1) надається (прохання висловлюється) стосовно діяння, яке посягає на охоронювані кримінальним законом права й інтереси особи і заподіює їм істотну шкоду або

створює загрозу заподіяння такої шкоди; 2) може бути як суспільно корисною (наприклад, згода на донорство), так і суспільно допустимою (наприклад, згода на зараження ВІЛ); 3) має підстави, які обумовлюють її правомірність: законність (не суперечить встановленим Конституцією України правам і свободам третіх осіб; надається стосовно благ, якими вільно розпоряджається ця особа, і в межах такого розпорядження); дійсність; добровільність; надається до або в процесі вчинення діяння.

Зведення сутнісних ознак в єдине ціле в рамках наукової дефініції дозволяє визначити згоду (прохання) потерпілого як дійсне добровільне волевиявлення особи відносно благ, якими вона може вільно розпоряджатися, і в межах такого розпорядження, що мало місце до або в процесі вчинення діяння, яке посягає на охоронювані кримінальним законом права й інтереси особи та заподіює їм істотну шкоду або створює загрозу заподіяння такої шкоди, і є корисним або допустимим з точки зору суспільних інтересів.

Висновки. Філософський погляд на згоду потребує врахування внутрішньо суперечливої природи згоди як роздвоєного явища дійсності. Для об'єктивної характеристики природи згоди необхідно це поняття розглядати разом з його альтернативами. Людина за своєю природою наділена протилежними інстинктами – згодою і незгодою, які можуть проявлятися одночасно. У протиріччі знаходяться тіло і душа, почуття і розум, що створює перехрестя уявлень і вольових дій людини по відношенню до себе самої, інших людей, природи. Поєднання цих протиріччя може бути згодою, а може створювати конфлікт.

У філософії під згодою розуміється, по-перше, реальний стан, якому притаманне протиріччя; по-друге, процес врегулювання відносин, де є протиріччя, характер яких визначається характером функціонування різноманітних суспільних сил; по-третє, процес, що динамічно розвивається і передбачає як кількісні, так і якісні зміни.

Зміст поняття «згода» у праві визначається взаємодією і взаємообумовленістю соціальних і правових ознак. Загалом згода в рамках будь-якої соціальної групи виступає як якість узгодженості ідей, а також дій і виступає фактором, який об'єднує так званих учасників цієї групи, але уже при наявності відповідних підстав, регламентованих законом, така згода отримує правову форму. Термін «згода» у праві має також і галузеву специфіку, оскільки зміст і значення «згоди» визначається предметом і методом відповідної галузі права. В одних випадках згода розглядається як одностороннє волевиявлення суб'єкта права, що свідчить про погодження здійснити іншими суб'єктами юридично значущі дії, як-от згода потерпілого в кримінальному праві. В інших випадках згода оцінюється як стан єдності інтересів суб'єктів правовідносин.

Згоду в кримінальному праві слід розуміти як дійсне добровільне волевиявлення особи відносно благ, якими вона може вільно розпоряджатися, і в межах такого розпорядження, що мало місце до або в процесі вчинення діяння, яке посягає на охоронювані кримінальним законом права й інтереси особи та заподіює їм істотну шкоду або створює загрозу заподіяння такої шкоди, і є корисним або допустимим з точки зору суспільних інтересів (згода потерпілого).

ЛІТЕРАТУРА

1. Вознюк П. Ф. Консенсус як принцип сучасної демократії : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук / П. Ф. Вознюк. – К., 2004. – 14 с.
2. Иванов В. Н. Конфликты и конфликтология / В. Н. Иванов, В. Г. Смолянский. – М., 1994. – 340 с.
3. Алиев М. Г. Социализация согласия : [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://gzvon.lg.ua/biblioteka/kafedra_filosofii/libph/aliev/aliev.html.
4. Юсим М. А. Этика Макиавелли / М. А. Юсим. – М. : Наука, 1990. – 150 с.
5. Жеребин В. С. Правовая конфликтология : [курс лекций] / В. С. Жеребин. – Ч. 3. – Владимир, 2000. – 200 с.
6. Труевцева С. С. Трактовка консенсуса у О. Конта / С. С. Труевцева // Социологические исследования. – 1994. – № 11. – С. 139-142.
7. Ньюком Т. Исследование согласия / Т. Ньюком // Социология сегодня. Пер. с англ. – М., 1965. – С. 302-307.

8. Ермоленко А. М. Комунікативна практична філософія / А. М. Ермоленко. – К., 1999. – 340 с.
9. Вардьянц Г. К. Социологическая теория права / Г. К. Вардьянц. – М.: Академический Проект, 2007. – 439 с.
10. Козер Л. Функции социального конфликта / Л. Козер. пер. с англ. О. А. Назаровой. – М.: Идея-Пресс; Дом интеллектуальной книги, 2000. – 120 с.
11. Михайлов В. Д. Социально-философское основание гражданского согласия (общетеоретические подходы и региональная практика): автореф. дисс. на соискание уч. степени докт. фил. наук / В. Д. Михайлов. – Якутск, 1996. – 22 с.
12. История политических и правовых учений. Древний мир / Под ред. Б. С. Нерсисянца. – М.: Наука, 1985. – 545 с.
13. Галенская Л. Н. Альтернативные способы разрешения споров / Л. Н. Галенская // Журнал международного частного права. – 2001. – № 1. – С. 3–12.
14. Касьян Н. Ф. Консенсус в современных международных отношениях: международно-правовые вопросы / Н. Ф. Касьян – М.: Междунар. отношения, 1983. – 120 с.
15. Словник української мови: в 11 томах / Білодід І.К., Бурячок А.А. та ін. – К.: Наук. думка, 1972. – Том 3. – 840 с.
16. Вільний тлумачний словник: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/ff/konsensus>.
17. Словник української мови: в 11 томах / Білодід І.К., Бурячок А.А. та ін. – К.: Наук. думка, 1973. – Том 4. – 840 с.
18. Бобровник С. В. Правовий компроміс і правовий конфлікт як ціннісні виміри права / С. В. Бобровник // Держава і право. – 2011. – № 3. – С. 109-113.
19. Красиков А. Н. Сущность и значение согласия потерпевшего в советском уголовном праве / А. Н. Красиков. – Саратов, 1976. – 120 с.
20. Газданова Е. К. Согласие потерпевшего в уголовном праве: понятие, характеристика, значение: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.08 / Елена Константиновна Газданова. – М., 2011. – 186 с.
21. Панов М. В. Уголовно-правовое значение согласия потерпевшего на причинение вреда своему здоровью: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.08 / Михаил Владимирович Панов. – М., 2011. – 178 с.
22. Немировский Е. Я. Антологія української юридичної думки: в 10 т. / за ред. Ю. С. Шемшученко та ін. – К.: Видавничий Дім «Юридична книга», 2004. – Том 7: Кримінальне право. – С. 483-552.

УДК 340.15:347.79"17/19"

РАЗВИТИЕ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ПОРТАМИ ЧЕРНОГО И АЗОВСКОГО МОРЕЙ В XIX ВЕКЕ

Змерзлий Б.В.,
д.и.н., профессор кафедры истории и теории государства и права
Таврический национальный университет имени В.И. Вернадского

Статья посвящена изучению проблем становления и развития нормативно-правовой базы управления портами Азовского и Черного морей в XIX в. Отмечается, что вплоть до 1891 г. основным применяемым в регионе подходом в деле регулирования торгового судоходства и управления портами использовался институт градоначальств. В различные периоды градоначальники были назначены в Одессу, Феодосию, Таганрог, Керчь, Севастополь. Некоторые градоначальства существовали до 1917 г. 7 марта 1888 г. принято «Временное Положение об Управлении Одесским портом и портовой в оном полиции». На его основе было разработано и 7 мая 1891 г. принято под № 7674 «Положение об административном заведывании торговым мореходством и портовой полиции в приморских торговых портах».

Ключевые слова: система управления, порты, Черное и Азовское моря.

Змерзлий Б.В. / РОЗВИТОК СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПОРТАМИ ЧОРНОГО ТА АЗОВСЬКОГО МОРІВ У XIX СТОЛІТТІ / Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського, Україна

Стаття присвячена вивченню проблем становлення і розвитку нормативно-правової бази управління портами Азовського і Чорного морів у XIX ст. Зазначається, що аж до 1891 р. основним вживаним в регіоні підходом у справі регулювання торговельного судноплавства та управління портами використовувався інститут градоначальств. У різні періоди градоначальники були призначені до Одеси, Феодосії, Таганрога, Керчі, Севастополя. Деякі градоначальства існували до 1917 р. 7 березня 1888 р. прийнято «Тимчасове Положення про Управління Одеським портом і портовою в оному поліції». На його основі було розроблено і 7 травня 1891 р. прийнято «Положення про адміністративне завідування торговельним мореплаванням і портову поліцію в приморських торговельних портах».

Ключові слова: система управління, порти, Чорне і Азовське моря.

Zmarzly B.V. / DEVELOPMENT OF MANAGEMENT PORTS OF THE BLACK AND AZOV SEAS IN THE NINETEENTH CENTURY / Taurian National University V.I. Vernadsky, Ukraine

The article is devoted to the study of problems of becoming and development of normative-legal base on a management ports of Azovskogo and Black Maureies in Kh²kh of v. Specified, that up to 1891 by the basic approach applied in a region matter of adjusting of point-of-sale navigation and management ports the institute of gradonachal'stv was used. In different periods the governors of a town were appointed to Odessa, Feodosiyu, Taganrog, Kerch, Sevastopol. Some gradonachal'stva existed 1917 to on March, 7, 1888 accepted «Temporal Statute about Management Odessa port and port in onom a police». On his basis it was developed and on «Statute is May, 7, 1891 accepted about administrative zavedyvanii and port police a point-of-sale navigator in seashore point-of-sale ports». His short-story analysis is given by possibility to do such conclusion: 1) power in port parted on active and executive; 2) participating in the special on port businesses presence of representatives of different departments was arrive at necessary co-ordination of their efforts; 3) managing presences allowed to decide governors and governors of a town operatively basic questions in place; 4) in the hands of captain above port and presence there were all necessary levers for organization of high-quality work of ports. Nevertheless, this position was not perfect, even in a kind the features of development of ports and point-of-sale navigation on local terms. It, rather, became a base which subsequent legalizations were accepted on the basis of. So already on a decree was March, 8, 1893 accepted «About some changes and additions of Statute about administrative zavedyvanii a point-of-sale navigator and about a port police in seashore point-of-sale ports and about distribution of the adopted Statute on Odessa port». With the change of the state going near the matter of adjusting and management of point-of-sale seagoing in general and management ports of empire in particular, with the use of the before tested positions, on June, 12, 1901 after №20383 a decree was accepted «Statute about a local government seashore point-of-sale ports».

Key words: control system, ports, Black and Azov see.